

УДК 330.341.1

Активізація інноваційної діяльності – найважливіший напрямок підвищення
ефективності аграрного виробництва

І.І. Червен, доктор економічних наук, професор

М.І. Кареба, кандидат економічних наук, в. о. доцента

Миколаївський національний аграрний університет

Висвітлено особливості сільського господарства та їх вплив на інноваційну діяльність. Проаналізовано динаміку інвестицій в сільське господарство України (як усіх, так і іноземних), а також і по її регіонах. Запропоновано цілу низку конкретних заходів щодо покращення інвестиційної діяльності.

Освещены особенности сельского хозяйства и их влияние на инновационную деятельность. Проанализирована динамика инвестиций в сельское хозяйство Украины (как всех, так и зарубежных), а также и по ее регионам. Предложен целый ряд конкретных действенных мероприятий по улучшению инновационной деятельности.

Одним з найбільш надійних засобів ефективного розвитку АПК є застосування інновацій, без чого забезпечити відповідні конкурентні позиції на світовому ринку практично неможливо. Як доводить світовий і вітчизняний досвід, завдяки інноваціям у підприємств з'являється можливість покращення їх технологічного розвитку, завоювання належних позицій на ринку. Однак у зв'язку з відсутністю в нашій країні належної національної стратегії та відповідної системи інноваційного розвитку аграрного сектору основні напрями агроінновацій не співпадають зі світовими тенденціями.

Проблемою інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств займається значна частина науковців, серед яких: П.І. Гайдуцький, В.М. Геєць, М.І. Кісіль, М.Ю. Коденська, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, А.Ф. Мельник, П.Т. Саблук, В.П. Ситник, О.М. Шпичак, К.І. Якуба та ін. Проте слід визнати, що далеко не всі питання є до кінця дослідженими. Саме їх розгляд і є метою даної статті.

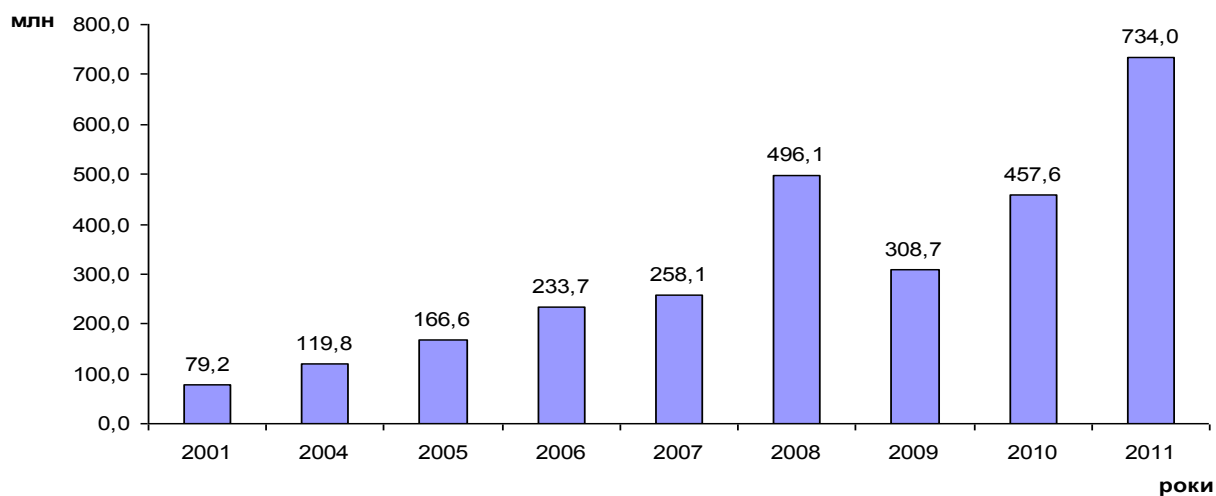
Як відмічає Ю.Я. Лузан [1], вітчизняне сільське господарство характеризується певними особливостями, зокрема технологічною відсталістю відтворювального процесу, не завжди обґрунтованою зональною спеціалізацією, значними особливостями регіонів у питаннях наукового й кадрового забезпечення та розвитку ринкової інфраструктури, різним рівнем проведення аграрних реформ у регіонах та господарських суб'єктах, загальними складними процесами трансформації (зокрема, викликаними вступом у СОТ та виконанням інших міжнародних зобов'язань) тощо.

Необхідно визнати, що в сучасних умовах вкладати кошти в інтенсивний розвиток може лише невелика кількість сільгосппідприємств. Основна частина капіталовкладень спрямовується ними на оновлення машинно-тракторного парку, а використовувані нині технології є спрощеними до мінімуму. Звичайно, в таких умовах розраховувати на високоефективну діяльність практично неможливо.

За здатністю до нововведень Україна у 2011-2012 роках посіла 42 місце із 142-х, за якістю роботи науково-дослідних установ – 72-е, за кількістю компаній, що витрачають кошти на дослідження та розробки – 75-е, за співпрацю університетів із промисловими компаніями у сфері досліджень і розробок – 70-е, за придбанням передової технічної продукції – 112-е, за винахідливістю учених та інженерів – 51-е, за кількістю наданих патентів – 71-е місце [2].

Стосовно інновацій в АПК слід вказати, що до них відносяться впровадження нових сільськогосподарських культур, сортів і порід тварин, прогресивних технологій вирощування рослин, утримання тварин та переробки аграрної продукції, а також відповідних способів управління виробництвом. Звичайно ж для здійснення інновацій необхідні певні суми інвестицій. Однак слід визнати, що у значної кількості підприємств АПК нашої країни власних коштів для здійснення інвестиційної діяльності і ефективного ведення виробництва не вистачає.

Інформація про розміри інвестицій в основний капітал сільського господарства, мисливства та пов'язаних з ними послуг наведена на рис. 1.

Рис. 1 Динаміка обсягів інвестицій в основний капітал сільського господарства, мисливства та пов'язані з ними послуги України (у фактичних цінах)

Як бачимо, у зміні обсягів інвестицій в динаміці по аналізованих роках єдина тенденція відсутня. При цьому якщо в період з 2001 по 2008 рр. спостерігалось поступове збільшення, то в 2009 р. відбулося значне їх скорочення. Проте в наступні роки колишня позитивна тенденція відродилася.

У зв'язку з нестачею в нашій країні вітчизняних джерел фінансування важливою рушійною силою розвитку інноваційної діяльності є іноземні інвестиції. До числа факторів, що гальмують залучення в Україну іноземних інвестицій, насамперед слід віднести: нестабільність розвитку економіки нашої країни; недосконалість нормативно-правової бази; несприятлива макроекономічна ситуація; високі податки; досить низька платоспроможність населення; недостатній рівень прибутковості функціонування сільгоспідприємств; висока ризикованість аграрного виробництва; нерозвиненість інфраструктури ринку тощо.

Станом на 01.01.2012 року загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну становив 49,4 млрд дол. З понад 100 країн світу основними інвесторами в українську економіку є Кіпр, Німеччина, Нідерланди, Росія,

Австрія, Велика Британія, Франція. Разом їхня частка дорівнює фактично $\frac{3}{4}$ прямих іноземних інвестицій [3].

Однак з метою стабілізації розвитку економіки більшість розвинених країн зменшили обсяги інвестицій в інші країни. Зокрема, у 2011 році Німеччина інвестувала в Україну 309,5 млн дол. США (що на 33% менше, ніж у 2010 р.), Нідерланди – 115 млн дол. (що на 84% менше, ніж у 2010 р.), Швеція – 14,1 млн дол. (що на 97% менше, ніж у 2010 р.). Зменшила обсяги інвестицій в Україну і Російська Федерація – 191,7 млн дол. (що на 74% менше, ніж у 2010 р.). А такі країни як Франція, Італія, Польща, США навіть вилучили свій капітал з України [4].

Ефективним кроком на шляху нарощування обсягів виробництва вітчизняної продукції є створення спільних з іноземними інвесторами підприємств. Держава має сприяти залученню сільськогосподарськими формуваннями інвестицій з інших галузей національної економіки та сусідніх країн, причому необхідно збільшити державну підтримку середніх і малих сільськогосподарських формувань.

Конкретне уявлення про розміри індексів інвестицій в основний капітал України і в тому числі в її сільське господарство, а також обсяги прямих іноземних інвестицій можна одержати, вивчивши дані табл.1.

Таблиця 1

Індекси інвестицій в основний капітал в Україні за роками*

Показники	1990р.	2000р.	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.
Індекси інвестицій в основний капітал, % (1990=100):						
Усі галузі економіки	100,0	25,2	85,4	50,0	49,7	60,8
Сільське господарство	100,0	4,2	32,9	16,4	19,1	25,2
Частка сільського господарства	21,3	3,6	8,2	7,0	8,2	8,8
Індекси прямих іноземних інвестицій, % (2000=100):						
Усі галузі економіки	-	100,0	924,2	1035,5	1156,6	1315,2
Сільське господарство	-	100,0	1019,3	1101,3	1058,0	1032,2
Частка сільського господарства	-	2,0	2,2	2,2	1,9	1,6

* За даними статистичних щорічників за відповідні роки

Наведені в ній дані свідчать, що найбільші індекси інвестицій і по економіці в цілому, і в тому числі – по сільському господарству склалися в 2008 р., а найнижчі – в 2000 р. Звітний ж 2011 р. займав проміжні позиції. При цьому частка сільського господарства в основному капіталі України у 2011 році перевищувала рівні більшості попередніх років. Виключенням був лише 1990 рік, коли цей показник дорівнював 21,3 %. І це – тоді як у 2011 р. він становив тільки 8,8 % (тобто в 2,4 рази менше). Не в кращу сторону змінювалися і обсяги прямих іноземних інвестицій, і частка сільського господарства в них. Все це, звичайно ж, викликає занепокоєння, оскільки аграрна сфера в нашій країні є головною. Саме в ній обсяги інвестицій повинні зростати в найбільшій мірі.

За розрахунками науковців, на 1 грн інвестицій в основний капітал сільського господарства у 2011-2015 і 2016-2020 роках можна одержати відповідно 1,71 та 1,51 грн приросту валової продукції галузі [5].

Як показав проведений нами аналіз індексів інвестицій в основний капітал по країні в цілому і по її регіонах (табл..2), у їх зміні за 2001-2011 рр. єдиної закономірності немає. Причому в більшостей областях відбувалося зростання інвестиційних вкладень. У той же час в окремих регіонах мало місце зменшення індексів до них, наприклад в 2011 р., належали Запорізька, Івано-Франківська, Миколаївська, Одеська та Черкаська області. Негативні зміни в розмірах досліджуваного показника в інші роки склалися в Миколаївській, Одеській і Черкаській областях, що свідчить про недостатню увагу в них до інвестиційної, а у підсумку – і до інноваційної діяльності.

Аналізуючи розподіл вкладених у розвиток сільського господарства нашої країни інвестицій, слід відмітити розширення їх обсягів у приватні підприємства. У той же час необхідно вказати, що проблема забезпечення формувань АПК належними інвестиційними ресурсами є особливо гострою для малих і середніх підприємств, а також особистих селянських

господарств. Практика свідчить, що нині майже 80 % всіх інвестицій одержують великі за своїми розмірами формування.

Таблиця 2

Індекси інвестицій в основний капітал України, відсотків до попереднього року*

Регіони	2001р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.
Україна	120,8	101,9	119,0	129,8	97,4	58,5	99,4	122,4
Автономна Республіка Крим	135,2	100,9	121,7	127,4	96,2	57,5	117,2	219,1
області								
Вінницька	131,5	121,1	129,5	141,4	92,3	50,7	137,9	129,7
Волинська	166,9	92,0	137,9	132,8	96,0	62,3	70,0	112,4
Дніпропетровська	106,9	109,7	124,2	121,2	98,5	66,2	96,8	126,3
Донецька	117,6	110,8	109,3	126,0	103,4	52,8	87,1	171,1
Житомирська	109,9	112,7	120,6	136,9	119,8	56,7	133,5	107,5
Закарпатська	132,9	81,1	154,8	112,2	96,9	52,1	109,8	122,1
Запорізька	98,7	100,5	105,1	145,0	90,5	56,5	162,2	73,0
Івано-Франківська	120,3	86,6	135,4	133,1	114,3	51,6	116,8	74,3
Київська	123,1	105,1	135,1	151,6	104,0	52,8	109,4	120,3
Кіровоградська	134,8	77,4	125,2	120,8	97,1	81,8	90,8	159,5
Луганська	115,9	122,7	114,3	154,8	73,0	44,3	109,5	113,9
Львівська	112,8	107,6	110,7	123,2	101,0	55,3	119,0	125,3
Миколаївська	141,6	106,2	108,5	102,7	94,0	83,6	95,0	97,3
Одеська	153,3	81,9	124,1	123,2	91,7	71,5	81,9	87,9
Полтавська	84,9	105,8	113,2	120,8	105,6	77,6	96,4	119,6
Рівненська	135,9	51,7	163,4	116,9	99,9	66,4	85,1	102,6
Сумська	140,2	110,3	92,7	138,6	99,3	63,7	101,1	116,5
Тернопільська	116,9	116,5	119,8	138,9	115,0	44,7	144,4	102,4
Харківська	123,3	95,3	123,4	132,2	76,4	63,6	86,1	129,7
Херсонська	123,1	102,4	123,3	132,6	132,8	48,0	79,1	149,3
Хмельницька	109,4	70,2	125,4	130,5	119,4	64,9	81,7	120,8
Черкаська	113,2	68,4	144,3	111,5	94,4	52,8	93,6	95,7
Чернівецька	147,7	93,0	166,0	132,1	125,5	62,4	67,2	104,9
Чернігівська	117,1	96,9	102,6	139,0	101,4	46,4	110,0	124,0

* Статистичний збірник «Миколаївщині – 75»

До складу власних джерел інвестицій сільгосппідприємств можуть відноситись прибуток (який залишається у них після сплати податків та інших обов'язкових платежів), амортизаційні відрахування, зайві оборотні активи, надходження від продажу частини основних засобів та ін. Крім власних джерел, для поповнення інвестицій залучаються кредити банків, бюджетних організацій, а також боргові цінні папери.

Основними шляхами поліпшення інвестиційного процесу в аграрному секторі економіки України є: створення умов для нагромадження власного капіталу вітчизняних товаровиробників; залучення зовнішніх інвестицій для розширення аграрного виробництва на інноваційній основі; оптимізація ефективності використання наявних продуктивних сил і виробничих відносин; вдосконалення державної інвестиційної політики; особливо в умовах циклічності розвитку економіки [6]. До основних внутрішніх ризиків інвестиційної діяльності виробничих формувань відносяться: некомпетентність фахівців і недостатня їх ділова активність; бажання одержати швидку вигоду в збиток розвитку, тощо. Невід'ємними факторами ризику інвестиційних процесів в аграрному виробництві є природно-кліматичні, економічні, політичні, соціальні, психологічні та деякі інші. Т.В. Мацибора [7] виділяє п'ять основних видів ризиків інвестиційного процесу: соціальний, економічний, фінансовий, кримінальний та екологічний.

Говорячи про державну підтримку інвестування в продовольчому під комплексі, слід вказати, що як вважає М.Х.Корецький [8], вона може включати: прямі державні платежі виробника; компенсацію платежів виробників, що купують засоби виробництва, добрива, корми, отрутохімікати, субсидування відсотків по отриманих кредитах та виплат по страхуванню майна; сприяння розвитку ринку та виробничої інфраструктури (за допомогою низки субсидій); виділення засобів на впровадження державних програм розвитку сільських регіонів і виробництва; проведення податкової політики, підтримка курсу національної валюти, зовнішньо-торгівельна діяльність.

Ми повністю згодні з думкою К.Фоміна [9] стосовно того, що залучення інвестицій можна здійснювати різними способами: створенням спільних підприємств; додатковою емісею акцій; залученням коштів міжнародних фінансових організацій; проведення конкурсів, які б передбачили зобов'язання щодо розвитку підприємств.

Література

1. Лузан Ю.Я. Формування наукової парадигми сучасного розвитку аграрного сектору України /Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. – 2011. – № 7. – С. 22-29.
2. The global Competitiveness Index Analyzer [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ger.weforum.org/qcr09/>. – назва з екрана.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Єгорова М.О. Активізація інвестиційного клімату України: матер. Всеукр. наук.-практ. конфер. [«Трансформаційні та інтеграційні процеси в економіці України»] (Миколаїв, 10-11 жовтня 2012), / Єгорова М.О. – Миколаїв, МНАУ. – 2012. – С.107-108.
5. Кісіль Л.І. Стратегічні напрями інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства / М.І. Кісіль // Економіка АПК. – 2012. – № 9. – С. 36-39.
6. Коваль О.М. Особливості інвестиційного процесу в аграрному секторі економіки України / О.М. Коваль // Економіка АПК. – 2010. – № 2. – С. 78-82.
7. Мацибора Т.В. Ризик як складова інвестиційного процесу / Т.В. Мацибора // Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С. 90-92.
8. Корецький М.Х. Створення сприятливих умов для залучення інвестицій в агропромислове виробництво: матер. Десятих річних зборів Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників [«Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період»], (Київ, 10-11 квітня 2008) / М.Х. Корецький. – К. : ННЦ «ІАЕ». – 2008. – С. 359-364.
9. Фоміна К. Особливості інвестування в Україну / К. Фоміна // Правовий тиждень. – 2009. – № 32.

The specific features of agriculture and its impact on innovation. The dynamics of investment in agriculture in Ukraine (as all and foreign), as well as in its regions. A whole series of concrete measures to improve the investment.